

VI.

Grogov Matijče.

1.

Povedal vam bodem nekako otročjo idilo ter govoril o otroških srceh in o trpljenju, katero je zasejala usoda tudi v taka srca.

Spoznala sva se v zelo čudnem položaju. Nekdaj je bilo na farovškem vrtu drevje prav mogočno obrodilo, vejevje se je šibilo, in vsak trenutek so cepali rumeni sadovi na zeleno travo, kjer so se žoltosvetlo blesketali. Zobe smo brusili mi vaški otročaji! Ali gospod Andrej je bil sezidal okrog svojega vrta stebriče in med stebriči je potegnil plot, katerega je z deskami umetno zabil. In hruške so padale in ležale po travi in ose in sršeni so imeli dobre dneve. Mi pa smo prežali na ti strani, tik ograde, in še čez njo si nismo upali plezati, ker ondi na vrhu so štrleli žeblji, ostri, obleki in človeškemu mesu nevarni.

Mimo tega vrta sem stopal, morda z namenom, da bi stopil tudi nanj, če bi prilika ravno tako nanesla. Grogov Matijče pa je bil pri ogradi, pri tleh, izvohal trhleno desko in odtrgal jo je ter po umetnem tem prelazu zlezel na vrt. Ondi pa si je napolnil žepe. Ko se je po svoji novi poti hotel umekniti, je obtičal v luknji, da ni mogel niti naprej, niti nazaj.

Polni žepi mu niso dopuščali, da bi se bil preril na to stran; in roke ne, da bi se bil stisnil na vrt nazaj.

V ti pasti je tičal. Ali jaz sem stopal mimo. Po vrtu pa je meril jadrne korake hlapec Luka in v roki je vihtel bič; s katerim je sicer pretepaval gospodovo živino. Vse je kazalo, da se bode moral Matijče seznaniti s koristnim tem orodjem.

«To me bo! to me bo!» je ječal in debele kaplje so mu lile po licu.

V prijateljski ljubezni sem mu prihitel na pomoč, uprl se v desko ter je odtrgal velik kos, da je Matijče kakor stržek švignil na to stran, v zlato prostost.

«Jaz ti bom pokazal krasti gospodove hruške!» In Luka je strastno udaril z bičem, a zadel samo paž in trhlelo desko.

Od tedaj sva se sprijateljila.

2.

A postala sva zopet sovražnika. Gospod Andrej si je bil izbral mene in njega, da sva mu stregla pri sveti božji službi. In kakor je cerkvena hierarhija mnogobrojna, tako vlada stanovska razlika tudi pri ponižnih strežnikih; eden je «prvi», drugi pa «manjši». In tisti, ki je prvi, dobiva o Veliki noči toliko in toliko več, zvoni pred oltarjem, vlica gospodu na prste

vina in vode, vihti med oznanovanjem božje besede ponev, da oglje v nji živo ostane, ter ima sploh mnogo takih svoboščin. Matijče je bil prvi, a jaz manjši. Sovražil sem ga, in pozabila sva popolnoma tiste rešitve iz pasti v plotu. Matijče je zvonil, a jaz sem klavrnog gledal, kako je užival vso srečo važne svoje službe.

Nekdaj sem vzel cerkvenim strežajem dobro znane steklene vrčke, v katerih se postavlja voda in vino pred oltar. In tistega z vinom sem izpil in vode nalil v njega.

Na koru se je raztezaval učitelj Štefan Deska in trgal svoje grlo; Žganjarjeva Uršika pa mu je s suhim svojim glasom pritiskala, da se je čulo, kakor bi se zavrto kolo drgnilo ob kamen. Gospod Andrej je opravljjal v zlatem plašču slovesno božjo službo. Svečniki na oltarju, kadilnica, svetilnica pred oltarjem, vse je bilo srebrno. Po svečah in tam gori okrog svetnikov je bilo vencev in umetnih šopkov, da je vse migljalo in se sukalo.

Prišlo je darovanje in Matijče je pozvonil, potem pa hotel postaviti na oltar pred gospoda Andreja tista dva vrčka z vinom in vodo, da bi si gospod nalil kelih. A ko prime vrčka, ga je objela zavest, da je voda v obeh. Povzdignil je enega, povzdignil drugega proti luči, ali voda je bila v obeh. Ko pa je gospod Andrej hotel naliti kelih, je zdihnil Matijče «Voda je v obeh!» ter potem glasno zajokal

Cerkovnik, ki je to opazil, je tekel urno v farovž po vina. Pobožna množica pa je strmela zaradi te zamude ter stikala glave.

Po maši me je prijel gospod Andrej za roko ter dejal prijazno: «Pojdi! Pokažem ti svoje stanovanje!»

V meni se je oživila sreča in delal sem si najboljše upe, da je prišel nasprotnik zavoljo de-našnjega vedenja v nemilost, da budem povišan na njegovo mesto in da mi bode podaril gospod oče kako «špičasto» podobico, in Bog ve kaj še.

V sobo stopivši je vzel gospod Andrej v roko gosposki muhalnik, ki je imel z rdečimi pičicami opisano palčico. Z drugo roko si je položil moje telo čez tolsto svoje koleno, z muhalnikovo palčico pa pričel tleči in tolkel je toliko časa, da sem pretakal debele solze. Prenehavši je vprašal z najprijaznejšim glasom: «Ali veš, zakaj sem te?»

«Ne vem!» sem zatulil.

No, pa me je gospod Andrej zopet položil čez svoje koleno in zopet je pel muhalnika pisani držaj.

Ponehavši me je še enkrat vprašal: «Ali veš, zakaj sem te?»

«Vem!» sem kričal, «zavoljo vode!»

«Da le veš! Sedaj pa odrini!»

Blagoslovljena ti bodi roka, gospod Andrej! Časih imam še sedaj zavest, da bi bilo morda bolje, če bi se mi bila večkrat pela pesem — tvojega muhalnika!

3.

Oba, jaz in Grogov Matijče, sva morala v mesto v solo; oba sva hotela postati «gospoda»; oba sva dobila trojko v drugem razredu ter presedela dve leti na njega klopeh. V tistem času sva zamenjala kmetsko kamižolo z gosposko sukno. Meni jo je urezal Šarevčev Tonče tako robato ter jo sešil tako nerodno, da se je videla, kakor bi bila zbita iz desak neokretnih.

V tistem trenutku, ko sva oblekla gosposko sukno, sva dobila pravico, da sva smela doma o počitnicah zahajati med mašo na kor. To je bila stara, častitljiva pravica, in nikdar niso pomnili ljudje, da bi se bila kratila gosposko oblečenim učencem.

V tistih časih je razbijjal Štefan Deska z debelimi svojimi pestmi po orgljah, Gabričev Tinče pa je s potnim obrazom vlekel mehove, da so stokali in škripali, kakor os pri slabo namazanem kolesu.

Z Matijčetom sva zahajala med mašo na kor in tedaj sva hotela še oba postati duhovna, in večje sreče nisva poznala, kakor peti novo mašo. Ali to se je pozneje izpremenilo, kakor se na svetu marsikaj izpremeni.

Tedaj je bila Žganjarjeva Uršika že tudi umrla: smrt ji je pokončala suho telo ter ji zaprla ostro grlo. Štefan Deska je bil primoran, poiskati si druge pevke. In ker je imel, kakor

vsak človek moškega spola, lastnost, da je imel rajši mlado žensko kot — staro, izbral si je mlado.

Manica Šetrevova, Bog ti daj mir! Ali še sedaj te vidim, kakšna si bila, in še sedaj mi bije glas tvoj na uho, ta drobni sladki glas, ki je predramil vsakega, če je hotel spati med službo božjo.

Kadar je vstala ter se k petju pripravljala, tedaj je lomil Deska dolge svoje prste z živo živahnostjo po «fagotih» (pravili so, da bi jo bil rad vzel, a da ga ni hotela); Tinče pa je vlekel in vlekel, ker takrat ni smela poiti sapa v mehovih, kadar je pела Manica Šetrevova. In vstala je, in Deska jo je žareče pogledal, in odprla je svoje oko, da se je kar zabliskalo; a potem je zopet povesila trepalnice in odprla je usta in déla roke okrog krasnih prsi in zapela je, da so njeni glasovi hipoma odmevali okrog zlatih svetnikov in svetih oltarjev.

Če vam povem, da tedaj še nisem vedel, čemu je ženska na svetu, mi to lahko verjamete! Ali že tedaj sem imel lastnost, da mi je mlado žensko lice bolje ugajalo kot velo, in že tedaj sem rajši gledal v oko Šetrevovi Manici kot Kašpurjevi Agatulji, ki je gledala samo na eno oko, in še na tisto grdó!

Nekdaj na koru me je prešinila misel, da bi bilo pač krasno, če bi bila Manica — moja sestra. Ali zvečer, ko sem legel v posteljo, sem

to stvar resno in na vse strani premišljeval ter končno bil prepričan, da mi ne bode kazalo drugega, in da jo budem moral vzeti. Sram me je bilo nekoliko v črni noči in zatisnil sem oči. No, pa kaj bi bilo to takega, če jo vzamem! Malo velika je res, a jaz budem tudi še rastel! In kaj je to oženjen biti! Stanuje se pod eno streho, kakor stanujeta mati in oče. Otroci? otroci? — o teh pa res ne vem, če so v zakonu potrebni. Pa temu je lahko pomagati! Tedaj je Prodovska Maruša nekje v Veharjevih gozdovih kopala otroke ter jih prinašala v hišo. A jaz Manico vse eno vzamem; samo Maruši se pa pove, da ni treba ničesar v hišo prinesiti. Probatum! In dekletu sem med vsako mašo gledal v jasno oko ter si mislil: saj postaneš tako moja žena!

Pa tudi Grogov Matijče je neprestano in vneto gledal v ravno tisto oko! Srdil sem se, a dejal nisem ničesar, da ni šel praviti materi in očetu. Okrog Šetravove hiše sva se vedno potikala, po travnikih, po vrtovih, in bila neizrečeno srečna, če sva jo videla. Nekdaj v nedeljo je slonela pri stari hruški za hišo; imela je bel predpasnik in okrog vrata svilnato ruto. Pri nji pa je stal Miha Kovarjev ter si dal z roko nekaj opraviti okrog njenega cvetičega lica. Stopala sva mimo s temnim pogledom in srdita. Potem sva se bistro spogledala ter jadrno korakala po rebri navpik, kjer je imel

Miha svojo kočico, in tik kočice plodonosen zelnik. V tistem zelniku pa je tedaj stala glava pri glavi. Potegnila sva ostre nožičke iz žepov in rezala glavo za glavo ter jih izpuščala po rebri navzdol na travnik, kjer se je pasla videm-ska drobnica. In ta je tisti dan dobro živel. Miha pa naj pusti dekleta pri miru, če hoče svoj zelnik škode obvarovati!

4.

Napočili so zopet binkoštni prazniki. Matijče in jaz sva bila na poti proti domu. Skoro sva dospela do ovinka, kjer se zagleda domača vas in domače cerkve vitki zvonik. Lepšega prizora ne poznam na božjem svetu! Še sedaj, kadar s srcem pregrešnim in ostarelim hodim domov, še sedaj sem na tistem ovinku kakor otrok, in pretečene mladosti leta se mi vsiljujejo v spomin. Pretekla so kakor voda, ki na istem mestu pod cesto med skalovjem mimo šumi. Ta kraj se imenuje v Kotu. Okrog ceste in po robu navpik rastó smreke, in drobnih senic in drugih pogozdnih ptic je tu selišče. Pod cesto in v vodi pa leže velikanske skale, ki so se odkrušile zgoraj od roba, in jih je časov sila treščila v brezno. Gad in druga lezečina ima tu svoja selišča. V strugi pa se peni voda med skalovjem ter napravlja potem globok tolmun. Kadar sije jasno sonce, in je cesta

mirna, plavajo po vršini mogočni, a lačni klini, v dnu pa se valé mrone in cele čede svetlih podluskov, ki se obračajo, okrog skal plazeč se, da se jim bliskajo in svetijo beli trebuhi. In kadar je prav tiho, tedaj pluskne izpod mogočne pečine sulec, velikan, ter si poišče tu ali tam žrtve, da se zbegana čeda razprši na vse strani. Med skalovjem je voda močna, a ne globoka, v tolmu pa temnozelena, da se le pri jasnem dnevi vidi pesek na dnu. Časih se je slekel kak pastirček ter zlezel med nevarno to skalovje in voda mu je izpodnesla noge ter ga zanesla v tolmu, da je utonil. Zategadelj nam je bilo strogo prepovedano kopati se v Kotu. In ravno zategadelj smo se kopali ondi najrajši.

Tako sva se midva, hodeč na počitnice domov, vedno v Kotu kopala, če je bilo vreme ugodno. Med skalovjem sva se plazila, rado-stila se zraka domačih gor, domače doline ter bila vsak trenutek v nevarnosti, da naju voda izpodnese in zanese v smrtonosni tolmu.

Tako tudi tisti dan. Slekla sva se, zlezla na široko skalo sredi reke ter si grela ude na gorkem soncu.

«Jaz ti bom nekaj povedal!»

In Matijče si je naslonil glavo na roko in s srcem kipečim zrl proti domači vasi in proti očetni hiši, ki je gledala izmed drevja na holmu.

«Kako je lepo doma! Kako lepo!»

«Kaj mi boš povedal?»

«Pa ne smeš nikomur povedati!»

«Nikomur!»

«Duhoven ne bom!»

«Zakaj ne?»

«Oženil se bom!»

«Oženil?»

«Pa nikomur ne pravi! S Šetrevovo Manico!»

«Z Manico!» sem zdihnil. «In otroci?»

«Otroci?» je odgovoril hladnokrvno, «saj ni, da bi jih morala Maruša v hišo nositi!»

Imel je ravno tiste misli, kakor jaz. Tedaj pa so zapeli zvonovi žalostno-mrtvaško.

«Nekoga pokopujejo!» sem dejal tiho.

Na drugi strani je privlekel stari Podpečnar svojo kozo na pašo. Mož je bil gluhi in močno je kričal, kadar je govoril. Menil je, da vsakdo tako slabo sliši kakor on.

«Pogreb je, pogreb!» je zatulil.

«Kozé je imela in umrla je», je rjul na vse grlo. «Sedaj jo pokopujejo, Šetrevovo Manico! Kozé je imela!»

Matijče je sedel ob robu. Hipoma se je stresel in takoj je ležal v vodi. Komaj sem se zavedel, je že tičal sredi tolmuna in dvigal roke. Potem ga je požrla voda. Ko se je zopet umirila vršina, je ležal v dnu tik skale, mrtev, in ribe so prihajale ter radovedno plavale okrog rume-nega trupla.